

e-ISSN: 2148-0494

dergiabant (AİBÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi), Bahar 2018, Cilt:6, Sayı:11, 6:183-189

Gönderim Tarihi: 17.05.2018

Kabul Tarihi: 26.06.2018

AMEL FORMU VE ABDÜLKÂDİR MERÂĞÎ'NİN ANONİM BİR MECMUADAKİ AMEL BESTELERİ

Osman YILDIZ*

Öz

Amel formu XV. yüzyılda çok yaygın olarak kullanılmış eski bir Türk müziği formudur. II. Murat ve Fâti̇h devrinde yazılan güfte mecmualarında pek çok örneği vardır. Sonraki yüzyılda yerini Murabba formuna bırakmıştır. Şekil ve icrâ açısından benzemese de XVII. yüzyıldan sonra yazılan güfte mecmualarında amel yerine "kâr" kelimesinin tercih edildiğini görmekteyiz. Genellikle Farsça olan amellerin yanında Arapça ve Türkçe örneklerine de rastlanmaktadır. Abdülkâdir Merâđi hem nazariyatçı hem de bestekâr ve icracı olarak müziğimizde çok önemli bir kişidir. Ona ait bestelerin belirlenmesi de büyük önem arz eder. İncelediğimiz güfte mecmuasında birçok amel bestesi yer almaktadır. Bu makalede anonim güfte mecmuasına göre Amel formunun icrâsı ve Merâđi'nin bu formdaki bestelerinin tespitine yer verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Türk Müziği Formları, Amel, Abdülkâdir Merâđi, Güfte Mecmuası, XV. Yüzyıl

AMAL FORM AND ABD AL-QADIR AL-MARAGHI'S AMAL COMPOSITIONS IN THE ANONYMOUS LYRICS COLLECTION

Abstract

The Amal form is an ancient Turkish music form widely practiced during the 15th century and exists in many periodicals published during the time of Murat II and Fâti̇h. The following century, Murabba superseded amal. Although it is not similar in terms of figure and performance, we can see that the word "kar" is preferred instead of the amal in the lyrics collection written after the 17th century. Arabic and Turkish examples are also found besides the amals which are generally Persian. We included examples from Abd al-Qadir Maraghi, who is renowned for his works being a theorist, a composer, and a performer. In this work, we reviewed a periodical within which many of Maraghi's works existed. In this article, according to the anonymous lyrics collection, the performance of amal form and the determination of the compositions of this form by Maraghi are given.

Keywords: Turkish Music Forms, Amal, Abd al-Qadir al-Maraghi, Lyrics Collection, 15th Century

Giriş

Türk mûsikîsi doğuşundan bugüne kadar icrâ edilirken değişik formlarda sunulmuştur. Bunlar zaman içinde isimlerini ve bazı özelliklerini değiştirerek yolculuğına devam etmiştir. XV. yüzyılda amel, kavl, nevbet gibi rağbet edilen

* Öğr. Gör., Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, İslam Tarihi ve Sanatları Bölümü, Türk-İslam Edebiyatı ve İslâm Sanatları Anabilim Dalı, osmanyildiz@ibu.edu.tr

formlar, sonraki devirlerde kâr, kârçe, kâr-ı nâtık, murabba, ağır semai, yürük semai ve şarkı gibi biçimlere bürünüp günümüze ulaşmışlardır.

Türk mûsikîsindeki formların değişim izlerini süreceğimiz kaynaklardan biri de güfte mecmualarıdır. Meşk usûlüyle gelen diğer gelenekli sanatlarımızda olduğu gibi mûsikî tâlibi de hocasından eserleri dinleyip öğrenmeye çalışır. Notanın olmadığı veya çok da itibar edilmediği dönemlerde öğrencinin elinde geçilen eserin makamını, usûlünü ve sözlerini yazdığı bir defter vardır. Bu şekilde oluşan elyazması güfte mecmuaları, icrâcının ya da meşk sırasında talebe ve hocanın hafızasına destek görevini yerine getirirdi. Aslında o günkü mevcut repertuarın hepsinin kâğıda dökülmesi de beklenmiyordu.¹

Hâce Abdülkâdir Merâgî'ye atfedilen bestelerin bulunduğu güfte mecmuası Nuruosmaniye Kütüphanesi 3135 numarada kayıtlıdır. Hint, Celâyir ve Osmanlı sarayına ait bestekârların amel, kavî, külliyyât ve nevbet-i müretteb formlarında besteleriyle doludur. II. Murat'ın adının geçtiği dört beste (vr. 98a, 142a, 142b, 164b) vardır. Bunlar Hâce Abdülkâdir, İskenderâni ve II. Murat'ın nedîmi Hacı Ali'nin besteleridir. Yazarı belli olmayan mecmuayı Sultân II. Murat'ın sarayındaki bir mûsikîşinas yazmış olabilir. Amel formunun en eski örneklerinden diyebileceğimiz Safiyyüddin Urmevî'nin (ö. 1294) eserlerini ve onun öğrencileri Ali Sitâî, Hasan Zâmirî ve Sühreverdî'nin amel ve diğer eski formlardaki bestelerini de mecmuada görmek mümkündür.

1. Amel Formu ve Özellikleri

Arapça'da "iş" anlamına gelen amel kelimesi, dînî literatürdeki kullanımının yanı sıra İslam sanatında özellikle makas, bıçak ve kılıç gibi madeni eşyalar ile Selçuklu ve onlara yakın dönemlerden kalma ahşap minberlerde sanatçının imzası bölümünde de kullanılmıştır. Buna göre usta, eserin sahibine iyi dileklerini belirttikten sonra "amel-i Hasan", "amel-i Mehmed" diyerek imzasını atıyordu.² Mezkûr gelenek günümüzde Naht (ahşap kesme-oyma) ve Çini gibi bazı sanat dallarında yaşatılmaktadır.

Amel, "Farsça sözlerin bestelenmiş şeklidir" diye tarif edilse³ de hem elimizdeki mecmuada⁴ hem de Fâtih dönemine ait Şems-i Rûmî'nin *Mecmûa-i Güfte*'sinde⁵ Farsça yanında Arapça amellere de rastlanmaktadır. Hatta Abdülkâdir Merâgî'nin Türkçe bir amel bestesi de anonim mecmuada bulunmaktadır.⁶ Amel

¹ Cem Behar, *Zaman, Mekân, Müzik*, İstanbul: Afa Yayınları, 1993, s. 23-24.

² Mehmet İpşirli, "İmza", *TDV İslam Ansiklopedisi (DİA)*, XXII, 253.

³ Murat Bardakçı, *Maragalı Abdülkadir*, İstanbul: Pan Yayınları, 1986, s. 93; Yalçın Tura, "Türk Mûsikîsi Formları, Eski Formlar", *Kaynaklar*, 4 (1985), 61.

⁴ Nuruosmaniye Kütüphanesi nr. 3135; Hakkında yapılan bazı çalışmalar için bkz. Recep Uslu, *XV. Yüzyılda Bir Mecmua-i Güfte*, İstanbul, 2007; Osman Yıldız, "XV. Yüzyıla Ait Anonim Güfte Mecmuasının İncelenmesi", (yüksek lisans tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2011).

⁵ Recep Uslu, *Fâtih Sultan Mehmed Döneminde Müsiki ve Şems-i Rûmî'nin Mecmua-i Güfte'si*, İstanbul: İstanbul Fetih Cemiyeti, 2007.

⁶ Nuruosmaniye Ktp. nr. 3135, vr. 121a.

sadece bir mûsikî formunun değil aynı zamanda bir usûlün de adıdır. Anonim mecmuada amel usûlü görülmesi de başka eserlerde geçmekte ve üç vuruşlu 14/8'lik bir yapısı olduğu düşünülmektedir.⁷

Amel, daha sonraki dönemlerde icrâ özellikleri bakımından Murabba beste içinde yerini almış, Türk mûsikisinde günümüze kadar önemini korumuştur.⁸ Her ne kadar şekil ve icrâ açısından benzemese de XVII. yüzyıldan sonra yazılan güfte mecmualarında amel yerine “kâr”⁹ kelimesinin tercih edildiğini görmekteyiz. Hafız Post (ö. 1694) mecmuasında amel kelimesini kullanırken, Şeyhülislam Esad Efendi (ö. 1753) ise *Atrabü'l-Âsâr*'ında kâr ifadesini kullanır.¹⁰ Bu isimlendirmede, Arapça “amel” kelimesi gibi onun da Farsça'da “iş” anlamına gelmesinin bir rolü olabilir.

Bir amelde Matla', Cedvel, Savtü'l-vasat ve Teşyia bölümleri yer alır.¹¹

1. Bölüm: Matla'. Tarîka da denilir. Amel'in giriş kısmıdır.
2. Bölüm: Cedvel. Matla'ın ezgi ve yapısının değişik güftelerle tekrarıdır.
3. Bölüm: Savtü'l-vasat. Meyanhâne bölümüdür.
4. Bölüm: Teşyia. Bâzgeşt diye de adlandırılan bu bölüm, birinci ve ikinci kısımlardaki ezginin tekrarıdır.

Şems-i Rûmî'nin *Mecmua-i Güfte*'sinde görülen örneklerle amel formunda; duhûl beyti (tarîka, matla'), meyanhâne (savtü'l-vasat), bazgeşt (teşyia) olmak üzere üç bölüm bulunur.¹² Bir amelde meyanhânenin kullanılmadığı da olur, fakat teşyia da denilen bazgeşt'in bulunması zorunludur. Bazgeşt farklı bir usûlde olup iki tane de yapılabilir.¹³

Elimizde bulunan anonim mecmuadaki bestelerin büyük bir kısmı amel formundadır. Eserler yukarıdaki tanımlara uygun olarak duhûl beyti ile başlamaktadır. Daha sonra Taksîm-i Evvel alt başlığında ilk mısra okunmuştur. Kantemiroğlu'nun (ö. 1723) hânendelerin icrâ ettiği mûsikî içinde saydığı taksîm, okunacak bestenin makamında fakat usûle bağlı olmadan ve her şeyden önce icrâ edilen güzel ve hoş bir nağmedir.¹⁴ Geniş formlu eserlerden veya büyük konserlerden önce bir enstrüman ile taksîm yapıldığı gibi o bestenin makamına bağlı kalarak vokal taksîm de yapılmaktadır.¹⁵ Bu şekilde ilk mısra okunduktan sonra terennüm veya serbend bölümü yer alır. Serbend, sonra gelen meyanhâne ve bazgeşt bölümlerinde de bulunur. İkinci mısraın okunmasını tâkiben meyanhâneye geçilir. Meyanhânedeki şiirin üçüncü mısraı okunur. Terennüm yapılarak ikinci bir

⁷ Recep Uslu, “Amel, XV. Yüzyıl Form ve Usûlü, Abdülkâdir Merâğî'nin Türkçe Ameli”, *Musikişinas*, 11 (2010), 177-206.

⁸ Tura, “Türk Mûsikîsi Formları”, 60.

⁹ Farsça'da “iş” anlamına gelen Kâr, din dışı sözlü mûsikîmizin en büyük formudur, bkz., İsmail Hakkı Özkan, “Kâr”, *TDV İslam Ansiklopedisi (DİA)*, XXIV, 356.

¹⁰ Recep Uslu, “Mûzik Tarihi Açısından Esad Efendi'nin Atrabü'l-Âsâr'ı”, *Musikişinas*, 10 (2008), 203.

¹¹ Bardakçı, *Maragali*, s. 14.

¹² Uslu, *Fâtih Döneminde Mûsikî*, s. 79.

¹³ Uslu, *Fâtih Döneminde Mûsikî*, s. 80.

¹⁴ Kantemiroğlu, *Kitâbu İlmi'l Mûsikî alâ Vechi'l-Hurufât*, haz. Yalçın Tura, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2000, I, 172.

¹⁵ Kurt-Ursula Reinhard, *Türkiye'nin Müziği* (çev. Sinemis Sun), Ankara: Sun Yayınevi, 2007, I, 97.

taksîm icrâ edilir. Bazgeşt bölümünde üçüncü taksîm ve terennümle birlikte şiirin son mısırânın okunmasıyla eser sona erer. Eğer şiir dört mısırâdan fazla ise, beşinci mısırâ meyân olarak okunur. Cedvel adıyla bir bölüm yer almamaktadır. Savtü'l-vasat yerine meyanhâne tâbiri tercih edilmiştir. Terennüm kısmı, girişte ve meyanhânedeki görülmektedir. Amel'in bölümleri arasında sayılmayan beyt-i avize kısmı anonim mecmuadaki bazı amellerde icrâ edilmiştir. Beyt-i avize'nin icrâsı bazgeşt bölümünde yapılır.

Bu açıklamalara göre anonim mecmuada amel formunun icrâsı iki şekilde yapılmaktadır:

<u>Amel</u>	<u>Amel</u>
Duhûl beyti	Duhûl beyti
Beyt-i avize	Taksîm evvel
Taksîm-i evvel	Terennüm
Terennüm	Meyânhâne
Meyânhâne	Terennüm
Serbend	Bazgeşt
Bazgeşt	
Avize	
Serbend	

Bu icrâyı daha iyi kavrayabilmek için baştan sona bir ameli buraya kaydetmek gereklidir. Söz konusu amel (vr. 99a), Merâgî'ye ait ve Zengüle makamındadır. Diğer çoğu bestede olduğu gibi usûlü ve güftekarı belirtilmemiştir. Başlığı ve bazı bölüm isimleri Farsça, sözleri ise Arapçadır.

Amel-i Hâce sahte est der makam-ı zengüle

İ'tisâmü'l-verâ bi-mağfiretik

Aceze'l-vâsifune an sıfatik

Tüb aleynâ fe-innenâ beşerun

Mâ arafnâke hakka ma'rifetik

Taksîm-i Evvel İ'tisaaamü'l-veraa bi-mağfiiretiik

Terennüm Teneneni tene ter dil ten tee lee le la ye le la la la -2- mağfiiretik
eey yar *Evvel Aceze*

Meyanhâne Eeey yar tüb aleyna fe-innena beeşeruun

Terennüm Tene ne na dir tee ne na ye le la ye le la ley *Evvel* Ma arafnake

Bazgeşt Tene dir tene dir na a di te dir na a tene dir ney ee ey yar tene dir tene dir na a di te dir na a tene dir ney tene dir di te dir dil ler dil ler ta la la la la le dir ta ney tene til le lila *Evvel* Ma arafnake hakka ma'rifetik

Serbend Teneneni tene ter dir ten.

2. Hâce Abdülkâdir Merâgî (1360-1435) ve Amel Besteleri

Mecmuada adı çoğunlukla "Hâce", bazen "Usta Abdülkâdir", birer kere de "Üstâd-ı cihan Abdülkâdir" (vr. 103a) ve "Hâce Mühezzeb" (vr. 177a) şeklinde kaydedilmiştir. Ünlü Türk mûsikî nazariyatçısı, bestekâr ve icrâcı. Merâgî, zamanının bütün makamlarına vukûfu, birkaç yeni usûl tertip edecek ve bütün formlarda şâheser besteler yapabilecek derecede kabiliyeti, pek çok mûsiki âleti, özellikle ud çalmaktaki mahâreti ile dikkati çekmiş ender sanatkârlardan biridir.¹⁶ Câmiu'l-Elhân, Makâsidü'l-Elhân, Kenzü'l-Elhân, Risâle-i Fevâid-i Aşere, Şerh-i Kitâbü'l-Edvâr, Zübdetü'l-Edvâr adlı kitapları vardır.¹⁷ Ayrıca son yapılan çalışmalarda Kitâb-ı Lahniyye isimli bir eseri daha olduğu, Makâsidü'l-Elhân'a benzeyen içeriği yüzünden onun bir nüshası sanıldığı belirtilmektedir.¹⁸

Mecmuada Arapça ve Farsça güfteli bestelerinin yanında bir tane de Türkçe bestesi vardır. Osmanlı topraklarına gelemeyen bestekâr, bu bestesini, ilim ve sanat dünyasındaki kişileri himâye ederek bu sahada eserler yazılmasına öncülük eden II. Murat'a ithaf etmiştir.¹⁹ Mecmuada Safiyyüddin Urmevî'nin amelleriyle Merâgî'nin amel besteleri arasında yapı itibarıyla bir fark yoktur.

Abdülkâdir Merâgî'nin mecmuada 57 amel bestesi mevcuttur. Bunlardan birinin makamı belirtilmemiştir. Diğerlerinin makamı ve o makamdaki beste sayısı şu şekildedir. Rast-5, Irak-5, İsfahan-8, Kûçek-5, Büzürk-3, Zengüle-4, Hüseyinî-14, Hicaz-2, Bûselik-5, Nevâ Mahatt-ı Mâye-1, Nevâ-1, Uşşak-2, Uşşak Mâye-1.

Vr. 97a'da bulunan Zengüle makamındaki amelde ikinci mısra, Zengüle makamı dışında Rehavî, Nevâ ve İsfahan makamlarında da bestelenip okunmuştur. Bu uygulama günümüzdeki Kâr-ı Nâtık formuna benzemektedir. Kâr-ı Nâtık formunda güftede hangi makam adı geçiyorsa, beste de o makamda yapılır.²⁰ Merâgî'nin bu amelinde ise aynı mısra farklı makamlarda bestelenmiştir. Merâgî'nin ameli, aradaki farka rağmen Kâr-ı Nâtık formuna kaynaklık eden ilk örneklerden biri olarak düşünülebilir.

¹⁶ Nuri Özcan, "Abdülkâdir-i Merâgî", *TDV İslam Ansiklopedisi (DİA)*, I, 243.

¹⁷ Bayram Akdoğan, *Fethullah Şirvânî ve Mûsiki Risalesi Mecelletün Fi'l- Mûsika*, Ankara: 2009, s. 58-59; Bardakçı, *Maragalı*, s. 139.

¹⁸ Recep Uslu, "Ünlü Müzisyen Abdülkâdir Merâgî Hakkında Yeni Bulgular", *Rast Müzikoloji Dergisi*, 1 (2015), 32-41.

¹⁹ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, "Osmanlılar Zamanında Saraylarda Musiki Hayatı", *Bellekten*, 161 (1977), 79-114; Akdoğan, Bayram, *Türk Din Mûsikisi Dersleri*, Ankara 2010, s. 91.

²⁰ M. Nazmi Özalp, *Türk Mûsikîsi Tarihi*, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 2000, I, 140.

Eser içinde başka makamlara geçki yapılmasının bir diğer örneği de Merâgî'ye ait tek Türkçe amelde (vr. 121a) yer alır. Abdülkâdir Merâgî eserlerinde makamları anlatırken on iki makam (dûvazde makam, edvâr-ı meşhûre), altı avâze ve yirmi dört şûbe'den bahseder.²¹ İşte bu amelde on iki makam terennümlerle gösterilmiştir. On iki makam arasında sayılan Zirefkend, bu bestede yerini Kûçek makamına bırakmıştır. Sırasıyla burada geçen makam isimleri; Hüseyinî, İsfahân, Hicaz, Kûçek, Rehavî, Zengüle, Irâk, Büzürk, Nevâ, Bûselik, Uşşak ve Rast'tır.

Anonim mecmuada Merâgî'ye ait amellerde güfte sahipleri belirtilmemiştir. Güftelerin 45'i Farsça, 11 tanesi Arapça, biri de Türkçedir. Bestelerin ritmik yapılarına baktığımızda ise, sadece Hüseyinî bir amelin (vr. 124b) Remel usûlünde ölçüldüğünü görüyoruz.

Sonuç

Amel formu XV. yüzyıl Türk mûsikîsinde yaygın olarak kullanılmış, sonra yerini Murabba'ya bırakarak önemini günümüze kadar korumuştur. Amelin yanında Nevbet-i Müretteb, Kavl, Külliyyat gibi eski formlarda yüzlerce beste, güfte mecmualarında gün yüzüne çıkmayı beklemektedir.

Dînî mûsikî türlerinin tam olarak gelişmediği o günlerde oldukça yaygın olan bu formlarda, dînî içerikli güftelere de rastlanmaktadır. Hz. Peygamber'in (sav) hicretinde Medînelilerin söylediği rivayet edilen "Talea'l-bedru aleynâ" ilahisi, Zengüle Kavl olarak mecmuada kayıtlıdır. Merâgî de Celâyir Sultânı Hüseyin'in sarayında Ramazan ayı boyunca her gün birer Nevbet-i Müretteb besteler. Ramazan ayında bestelenen Nevbetlerde dînî güftelerin de olabileceğini göz önünde bulundurmak gerekir. Bu örnekler bize, kadîm formların dînî ve lâ-dînî mûsikîde müşterek kullanılma ihtimalini düşündürmektedir. Amel ve diğer eski formların dînî mûsikî açısından da ele alınması faydalı olacaktır.

Türk mûsikîsinin repertuar ve tarihi bakımından güfte mecmuaları önemli bir yer tutar. Bu eserlere bakılmadan yazılacak bir tarih ve oluşturulacak müzik dağarcığı eksik kalacaktır. Anonim mecmuada Merâgî'ye atfedilen besteler, günümüzde icra edilenlerle örtüşmese de o zamanın formlarıyla aktarılmıştır. Diğer taraftan bugün bilinen eserleri, kendi kitaplarında geçmemesi bir yana dönemin formlarına da uygun değildir. Böyle zor bir problemi çözmek için daha çok mecmuaya ve benzer esere ihtiyaç duyulduğu aşikârdır. Bu koleksiyonu karşılaştırarak bestelerini sıhhatli bir şekilde tespit edebiliriz.

²¹ Ubeydullah Sezikli, "Abdülkâdir Merâgî ve Câmiu'l-Elhân'ı", (doktora tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2007), s. 68.

Kaynakça

- Akdoğan, Bayram, *Türk Din Müsîkîsi Dersleri*, Ankara, 2010.
- Akdoğan, *Fethullah Şîrvânî ve Mûsikî Risalesi Mecelletün Fi'l- Mûsika*, Ankara, 2009.
- Anonim, *Mecmûa-i Mûsikî*, Nuruosmaniye Kütüphanesi, nr. 3135.
- Bardakçı, Murat, *Maragalı Abdülkâdir*, İstanbul: Pan Yayınları, 1986.
- Behar, Cem, *Zaman, Mekân, Müzik*, İstanbul: Afa Yayınları, İstanbul 1993.
- İpşirli, Mehmet, "İmza", *TDV İslam Ansiklopedisi (DİA)*, XXII, 252-255.
- Kantemiroğlu, *Kitâbu İlmi'l Mûsikî alâ Vechi'l-Hurufât*, haz. Yalçın Tura, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, I-II, 2000.
- Özalp, M. Nazmi, *Türk Müsîkîsi Tarihi*, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 2000.
- Özcan, Nuri, "Abdülkâdir-i Merâğî", *TDV İslam Ansiklopedisi (DİA)*, I, 242-244.
- Özkan, İsmail Hakkı, "Kâr", *TDV İslam Ansiklopedisi (DİA)*, XXIV, 356.
- Reinhard, Kurt - Ursula, *Türkiye'nin Müziği*, (çev. Sinemis Sun), Ankara: Sun Yayınevi, I-II, 2007.
- Tura, Yalçın, "Türk Müsîkîsi Formları, Eski Formlar", *Kaynaklar*, 4 (1985), 59-62.
- Sezikli, Ubeydullah, "Abdülkâdir Merâğî ve Câmîu'l-Elhân'ı", (doktora tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2007).
- Uslu, Recep, *XV. Yüzyılda Bir Mecmûa-i Güfte*, İstanbul, 2007.
- Uslu, Recep, *Fâtih Sultan Mehmed Döneminde Mûsikî ve Şems-i Rûmî'nin Mecmûa-i Güfte'si*, İstanbul: İstanbul Fetih Cemiyeti, 2007.
- Uslu, Recep, "Ünlü Müzisyen Abdülkâdir Merâğî Hakkında Yeni Bulgular", *Rast Müzikoloji Dergisi*, 1 (2015), 32-41.
- Uslu, Recep, "Amel, XV. Yüzyıl Form ve Usûlü, Abdülkâdir Merâğî'nin Türkçe Ameli", *Mûsikîşinas*, 11 (2010), 177-206.
- Uslu, Recep, "Müzik Tarihi Açısından Esad Efendi'nin Atrabü'l-Âsâr'ı", *Mûsikîşinas*, 10 (2008), 192-232.
- Uzunçarşılı, İsmail Hakkı, "Osmanlılar Zamanında Saraylarda Müsîkî Hayatı", *Belleten*, 161 (1977), 79-114.
- Yıldız, Osman, *XV. Yüzyıla Ait Anonim Güfte Mecmuasının İncelenmesi*, (yüksek lisans tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2011).